

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ
ДОСЛІДЖЕННЯ



INTERDISCIPLINARY
RESEARCH

Царук Василь. Порівняльний аналіз розуміння прозорості в корпоративному управлінні та в бухгалтерському обліку. *Економічний дискурс*. 2019. Випуск 4. С. 153-159.

DOI: <https://doi.org/10.36742/2410-0919-2019-4-16>

УДК 657.1

JEL Classification M20, M41

Царук Василь

канд. екон. наук, заступник директора з навчальної роботи
ВСП «Рівненський коледж Національного університету біоресурсів
і природокористування України»

м. Рівне, Україна

E-mail: vasil-caruk@ukr.net

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ РОЗУМІННЯ ПРОЗОРОСТІ В КОРПОРАТИВНОМУ УПРАВЛІННІ ТА В БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ

Анотація

Вступ. Удосконалення системи корпоративного управління в сучасних умовах передбачає забезпечення його прозорості, що сприятиме підвищенню ефективності рішень, які приймаються як керівництвом корпоративних структур, так і зовнішніми стейкхолдерами. Для забезпечення високого рівня корпоративної прозорості слід визначити складові даної категорії, що дозволить сформувати подальші напрями її покращення, зокрема, шляхом розвитку системи обліково-аналітичної підтримки корпоративного управління.

Методи. Автором використано діалектичний та системний підходи для дослідження особливостей та відмінностей корпоративного управління і системи бухгалтерського обліку; абстрактно-логічний метод – для теоретичних узагальнень і обґрунтування шляхів удосконалення обліку для корпоративних потреб підприємств.

Результати. Встановлено відсутність єдиного і загального розуміння поняття прозорості в діяльності корпоративних структур. Виділено три основні варіанти співвідношення розуміння сутності прозорості в корпоративному управлінні та в бухгалтерському обліку. Розкрито особливості розуміння прозорості в корпоративному управлінні в контексті стейкхолдерського підходу. Висвітлено особливості забезпечення корпоративної прозорості в контексті існування проблеми економічної безпеки та конфіденційності інформації. Визначено інформаційну прозорість в корпоративній структурі як систему взаємовідносин і взаємодій між її стейкхолдерами, що полягає в тому, що суб'єкти генерування і поширення інформації надають всім іншим заінтересованим сторонам, необхідну для прийняття управлінських рішень і їх подальшої реалізації, інформацію у визначеній формі.

Перспективи. Перспективи досліджень полягають у визначенні складових поняття прозорості в корпоративному управлінні, що використовуються дослідниками для обґрунтування її сутності (відкритість, зрозумілість, якість).

Ключові слова: корпоративне управління, прозорість, принципи обліку, якісні характеристики корисної фінансової інформації.

Вступ.

Однією з основних проблем удосконалення системи корпоративного управління в умовах сьогодення є забезпечення його прозорості, що сприятиме підвищенню ефективності рішень, які приймаються як керівництвом корпоративних структур, так і зовнішніми стейкхолдерами. Для забезпечення високого рівня корпоративної прозорості слід визначити складові даної категорії, що дозволить сформувати подальші напрями її удосконалення, зокрема, шляхом розвитку системи обліково-аналітичної підтримки корпоративного управління. Однак, існуюча невідповідність в поглядах дослідників в сфері корпоративного управління та в сфері бухгалтерського обліку стоїть на заваді вирішення даної проблеми. Зокрема, потребує детальної уваги з боку науковців співвідношення корпоративної прозорості з наявними обліковими категоріями і поняттями (принципи обліку, якісні характеристики облікової інформації), які використовуються для підвищення якості облікової інформації, тим самим підвищуючи рівень її прозорості.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій.

Питанням корпоративної прозорості та пошуку напрямів її забезпечення присвячені праці: Н.В. Андрейченко, Д.Ю. Брюханова, Дж. Вельдмана, П. Верхезена, Ф. Грегора, В.М. Ігумнова, Н. Краснокутської, Р.В. Кузіної, В.В. Маркова, П.В. Морзе, П. Морроу, А.Б. Педька, А. Соломона, Дж. Соломона, О.В. Рожнової, Б. Фанга, О.В. Харламової та ін.

Мета.

Основним завданням статті є проведення порівняльного аналізу розуміння прозорості в корпоративному управлінні та в бухгалтерському обліку в сучасних умовах господарювання.

Методологія дослідження.

Відповідно до поставленої мети використано діалектичний та системний підходи для дослідження особливостей та відмінностей корпоративного управління і системи бухгалтерського обліку; абстрактно-логічний метод – для теоретичних узагальнень і обґрунтування шляхів вдосконалення обліку для корпоративних потреб підприємств.

Результати.

Проведений аналіз існуючих засобів інституціоналізації практики корпоративного управління (кодекси та системи принципів корпоративного управління) дозволив встановити, що на сьогодні відсутнє єдине і загальне розуміння поняття прозорості в діяльності корпоративних структур, незважаючи на те, що констатація її відсутності є одним з основних аргументів, що висувається сучасними дослідниками як найбільш важлива перепона для побудови ефективно діючої системи корпоративного управління. Визначальною причиною існування різних підходів до розуміння корпоративної прозорості є відсутність поняття прозорості в системі міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності після конвергенції концептуальних основ МСФЗ та GAAP US, однак в даних стандартах є інші характеристики облікової інформації, які характеризують її якісний рівень. В той же час, для вирішення проблеми забезпечення прозорості діяльності корпоративних структур необхідним є обґрунтування сутності даного поняття та встановлення взаємозв'язку з існуючими суміжними обліковими поняттями і категоріями, що дозволить виявити подальші шляхи розвитку корпоративної прозорості та визначити заходи, які необхідно здійснити як на рівні законодавчого регулювання, так і безпосередньо на рівні організації системи бухгалтерського обліку окремих корпоративних структур.

Виходячи з існування вищенаведеної ситуації можна виділити наступні варіанти співвідношення розуміння сутності прозорості в системі корпоративного управління та в системі бухгалтерського обліку, що наведено на рис. 1.

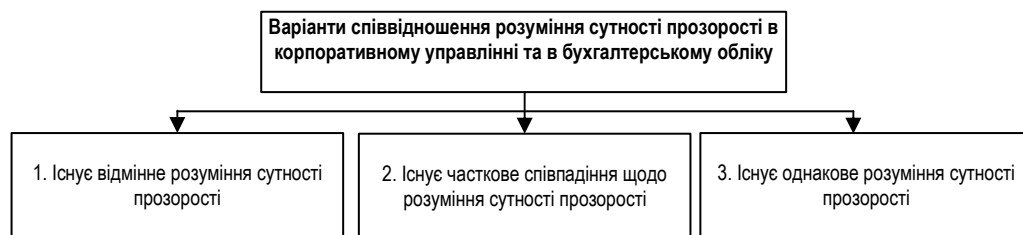


Рис. 1. Варіанти співвідношення розуміння сутності прозорості в корпоративному управлінні та в бухгалтерському обліку*

**Джерело: систематизовано автором*

Згідно першого варіанту існує окреме розуміння сутності прозорості в корпоративному управлінні та в бухгалтерському обліку, яке не співвідноситься з принципами обліку та якісними характеристиками фінансової інформації, визначеними в конвергованій концептуальній основі, оскільки стосується не лише облікової інформації, а в цілому, різних видів інформації, яка використовується в системі корпоративного управління, наприклад, інформації щодо винагороди менеджерам корпоративної структури.

Згідно другого варіанту розуміння сутності прозорості в корпоративному управлінні лише частково відповідає його розумінню в системі бухгалтерського обліку, охоплюючи лише деяку частину принципів обліку та якісних характеристик фінансової інформації, визначених в конвергованій концептуальній основі.

Згідно третього варіанту поняття прозорості в корпоративному управлінні повністю відповідає принципам обліку та якісним характеристикам фінансової інформації, визначеним в конвергованій концептуальній основі, внаслідок чого можна говорити про рівність поняття прозорості з поняттям якості фінансової інформації в бухгалтерському обліку.

Для того, щоб визначити, який з вищенаведених варіантів розуміння сутності прозорості в корпоративному управлінні та в бухгалтерському обліку існує на сьогодні, передусім слід провести аналіз поглядів дослідників в сфері корпоративного управління та порівняти їх з існуючими обліковими конструкціями, які використовуються для підвищення якості облікової інформації. В результаті проведення такого порівняння можна буде сформулювати подальші шляхи розвитку прозорості в системі корпоративного управління на основі удосконалення його обліково-аналітичної підтримки.

В дослідженнях, присвячених проблемам удосконалення системи корпоративного управління, прозорість або необхідність її забезпечення розглядається в якості одного з визначальних факторів, які впливають на ефективність функціонування даної системи. Зазначене поняття асоціюється авторами з такими термінами як відкритість, публічність, доступність, видимість, зрозумілість, достовірність, повнота, достатність розкриття, самодемонстрація тощо. В якості синоніму до поняття прозорості окремими авторами використовується поняття транспарентності, виникнення якого є результатом небажання окремих вчених здійснювати його переклад з англійської мови. В нашому дослідженні вищенаведені поняття вважаємо ідентичними, і використовуємо їх одночасно при дослідженні поглядів авторів щодо розуміння їх сутності та трактування. При цьому слід відмітити, що окремі вітчизняні автори (Л. Богуцька [2, с. 151], В.К. Макарович та І.М. Вигівська [5, с. 328], О.В. Харламова [7, с. 80]) вкладають в розуміння двох даних понять відмінне значення, хоча в англійській літературі для них використовується одне слово – “transparency”, яке не має різних тлумачень.

Особливого значення проблематика забезпечення прозорості набула в умовах розвитку стейкхолдерського підходу до здійснення корпоративного управління, який передбачає необхідність забезпечення балансу інтересів (які в окремих випадках можуть бути навіть різносторонніми,

оскільки персоніфікують дохідну чи інвестиційну форму реалізації акціонерного капіталу) між всіма найбільш значимими для корпоративної структури особами, зокрема, що не мають прямого чи опосередкованого впливу на її діяльність та доступу до внутрішньої інформації. Прозорість (транспарентність) в контексті даного підходу розглядається важливою умовою, що дозволяє узгодити економічні інтереси стейкхолдерів корпоративної структури, попередити можливість виникнення корпоративних конфліктів, пов'язаних з диференційованістю таких інтересів, сприяючи залученню додаткового капіталу за його справедливою вартістю. Тому, забезпечення прозорості діяльності та реалізації різних видів корпоративних політик на сьогодні вже розглядається як невід'ємна характеристика діяльності тих корпоративних структур, діяльність яких спрямована на подальший стійкий розвиток, виживання в складних умовах та перемогу в жорсткій конкурентній боротьбі.

При цьому слід враховувати, що забезпечення прозорості корпоративної структури зіштовхується з проблемою її економічної безпеки та конфіденційністю інформації, яку можуть використати конкуренти для покращення своїх ринкових позицій. Тому, іноді забезпечення меншої прозорості в корпоративній структурі може забезпечити одержання більшої ефективності в короткостроковому періоді. Наприклад, А.Б. Педько [6, с. 65], аналізуючи особливості діяльності корпоративних структур, виділяє як їх інформаційні переваги (підвищена поінформованість топ-менеджерів), так і їх інформаційні недоліки (небезпека витоку інформації до конкурентів, існування протиріч між інформаційною прозорістю та анонімністю участі в акціонерному товаристві). А професор В.В. Ковальов [4, с. 351] наголошує на необхідності знаходження компромісу між конфіденційністю облікових даних та рівнем їх прозорості.

Подібні твердження є свідченням необхідності пошуку «золотої середини» між бажаним рівнем прозорості та рівнем інформаційної безпеки в корпоративних структурах, що має базуватись на врахуванні інтересів стейкхолдерів, рівня їх пріоритетності та рівня насиченості конкурентного середовища, в якому функціонує корпоративна структура. При цьому також слід враховувати, що визначений в окремих корпоративній структурі рівень прозорості не забезпечуватиме одночасне і повне задоволення потреб всіх груп стейкхолдерів, оскільки кожна група використовує облікову інформацію в різних обсягах і для прийняття різних видів рішень, тому досить поширеною є ситуація, що для одних стейкхолдерів бухгалтерська звітність є переважаною непотрібними показниками, а для інших – характеризується нестачею необхідних даних.

Іншою проблемою, пов'язаною з покращенням рівня прозорості в корпоративних структурах, є необхідність понесення витрат на удосконалення даного бізнес-процесу. Чим більш прозорою стає діяльність агентів, тим більші обсяги витрат мають нести принципи, що також негативно впливає на загальну ефективність функціонування корпоративної структури. Тому для забезпечення оптимального рівня прозорості слід врівноважити витрати, які необхідно понести для побудови необхідної системи корпоративного управління, з тими вигодами, які будуть одержані від прозорості діяльності агентів.

В цілому під інформаційною прозорістю в корпоративній структурі слід розуміти певну систему взаємовідносин і взаємодій між її стейкхолдерами, що полягає в тому, що суб'єкти генерування і поширення інформації надають всім іншим заінтересованим сторонам необхідну для прийняття управлінських рішень і їх подальшої реалізації інформацію у необхідній формі (повну, своєчасну, релевантну тощо). Однак, дослідники в сфері корпоративного управління, враховуючи відсутність інституційного закріплення поняття прозорості та його мультиоб'єктність, по-різному підходять до розуміння його сутності. Це проявляється як щодо назви самого поняття, одночасно використовуються в якості подібних понять терміни «прозорість» та «транспарентність», а також щодо його змістовного наповнення.

Так, на думку Д.Ю. Брюханова під інформаційною прозорістю корпоративного управління слід розуміти своєчасне, повне і достовірне розкриття необхідної інформації [3, с. 54], а Н.В. Андрейченко в своєму дисертаційному дослідженні одразу розглядає декілька варіантів розуміння

транспарентності корпоративного бізнесу: 1) розкриття інформації про стратегічний розвиток корпорації; 2) розкриття і доступність інформації про персоніфіковану структуру власників, фінансово-господарську діяльність акціонерного товариства, його дивідендну політику і довгострокову стратегію розвитку; 3) доступ різних категорій акціонерів до корпоративної інформації [1, с. 4-7]. Н. Краснокутська та ін. до складу фінансової прозорості відносять розкриття інформації про основні результати діяльності та термін подання фінансової звітності відповідно до національних та міжнародних стандартів [11, с. 61].

Подібна неоднозначність щодо розуміння сутності прозорості в корпоративному управлінні також спостерігається в публікаціях зарубіжних дослідників. В загальному її сутність зводиться до необхідності розкриття особливостей діяльності корпоративних структур шляхом покращення доступу до них засобів масової інформації, налагодження конструктивного діалогу з усіма стейкхолдерами та періодичне розкриття фінансової та нефінансової інформації в обов'язковому або добровільному порядку.

Так, Б. Фанг відмічає, що корпоративна прозорість описує те, наскільки дії корпорації спостерігаються сторонніми особами. Прозорість є одним з ключових кроків до корпоративного управління і забезпечує те, що менеджмент не буде здійснювати неналежну чи неправомірну поведінку, оскільки його поведінка може бути ретельно перевірена [9, с. 73]. Д. Салліван розуміє під прозорістю повне розкриття фінансових та ключових показників ефективності [10, с. 141], що також підтримують Дж. Соломон та А. Соломон [13, с. 119], зводячи розуміння даного поняття суто до корпоративного розкриття інформації. С.Р. Аркот та В.Г. Бруно відмічають, що поняття «прозорість» пов'язується з поняттям «якість», і визначається як здатність акціонерів розуміти рішення корпоративного управління компанії [8, с. 2]. З. Реззаї розуміє під прозорістю відкритість та зрозумілість розкриття компанією інформації для внутрішніх та зовнішніх користувачів, що впливає на довіру до корпоративного управління. Прозорість означає, що компанія не приховує релевантну інформацію, а розкриває її на основі принципів справедливості, акуратності та надійності [12, с. 39].

Спільним в поглядах вищенаведених дослідників є те, що прозорість в корпоративному управлінні стосується не лише облікової інформації, а в цілому діяльності корпоративної структури, тобто щодо всієї фінансової інформації, її операцій та сформованих управлінських структур. При цьому така інформація повинна бути доступною та зрозумілою для всіх стейкхолдерів корпоративної структури з позиції її цілей, принципів, механізмів реалізації, задач та функцій.

П. Верхезен та П.В. Морзе узагальнили існуючі погляди дослідників в сфері корпоративного управління і виділили два основні підходи щодо розуміння прозорості: 1) в контексті нової цифрової реальності, більшого розкриття даних, що перетворюються на інформацію та знання всередині організацій і між ними; 2) з точки зору особистої відповідальності, відомої як «цілісність» [14, с. 27]. Перший з вищенаведених підходів до розгляду прозорості в корпоративному управлінні стосується удосконалення корпоративної практики підготовки і розкриття інформації різних видів, що передбачає підвищення якості інформації шляхом забезпечення її відповідності певним характеристикам (відкритість, зрозумілість, цілісність), а другий пов'язаний з підвищенням індивідуальної відповідальності агентів корпоративної структури щодо виконуваних ними завдань та робіт (дотримання кращих міжнародних облікових практик, реалізація внутрішньокорпоративних політик).

Проведений аналіз поглядів вітчизняних та зарубіжних дослідників в сфері корпоративного управління (Н.В. Андрейченко, С.Р. Аркот та В.Г. Бруно, Д.Ю. Брюханов, П. Верхезен та П.В. Морзе, Н. Краснокутська, З. Реззаї, Д. Салліван, Дж. Соломон та А. Соломон, Б. Фанг) стосовно розуміння ними сутності поняття прозорості дозволив встановити відсутність в них єдності та однозначності. Передусім, це обґрунтовується як відсутністю інституційного закріплення даного поняття провідними міжнародними регуляторами корпоративного управління, так і недостатністю глибоких теоретичних напрацювань в даній сфері, які б були конверговані з міжнародними стандартами бухгалтерського обліку та фінансової звітності (IAS/IFRS, GAAP US).

Висновки і перспективи.

В результаті дослідження було встановлено, що поняття прозорості в сфері корпоративного управління зводиться до понять відкритості, зрозумілості та якості, які лише частково корелюють з принципами обліку та якісними характеристиками фінансової інформації, однак при цьому не враховуються особливості чинної системи бухгалтерського обліку, в якій наявні інструменти (облікова політика, креативний облік, професійні судження), що дозволяють агентам забезпечувати задоволення власних інтересів, а не інтересів принципалів. Але для мінімізації таких дій в обліковій системі введені інші якісні характеристики облікової інформації, які залишаються поза увагою даних дослідників. З іншого боку, поняття прозорості розглядається вченими в сфері корпоративного управління набагато ширше, ніж лише прозорість облікової інформації, оскільки стосується всіх інформаційних потоків корпоративної структури, і передбачає створення можливості для всіх стейкхолдерів мати доступ, розуміти та безперешкодно осмислювати рішення корпоративного управління в частині їх дій, управління, фінансових та нефінансових аспектів діяльності.

Список використаних джерел

1. Андрейченко Н.В. Повышение транспарентности российских корпораций как условие согласования экономических интересов различных категорий акционеров: дис ... кандидата экон. наук: 08.00.01 / Ростов-на-Дону, 2006. 200 с.
2. Богуцька Л. Реалізація принципів транспарентності суб'єктами господарювання. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2017. № 4. С. 149-158.
3. Брюханов Д.Ю. Методы оценки информационной прозрачности корпоративного управления (инвестиционный аспект): дис ... кандидата экон. наук: 08.00.05 / Ярославль, 2005. 197 с.
4. Ковалев В.В. Финансовый менеджмент: теория и практика. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Проспект, 2007. 1024 с.
5. Макарович В.К., Вигівська І.М. Транспарентність фінансової звітності в умовах застосування МСФЗ. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка*. 2016. Випуск 2 (48). С. 326-330.
6. Педько А.Б. Власність, контроль і конфлікт інтересів в акціонерних товариствах. К.: Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2008. 325 с.
7. Харламова О.В. Фінансова звітність за міжнародними стандартами: методологія формування та практика імплементації в Україні : Монографія. Х.: Видавництво «Лідер», 2015. 374 с.
8. Arcot S.R., Bruno V.G. Silence is not golden: Corporate governance standards, transparency, and performance, working paper. London: Financial Markets Group, 2009. 53 p.
9. Fung B. The Demand and Need for Transparency and Disclosure in Corporate Governance. *Universal Journal of Management*. 2014. Vol. 2(2). P. 72-80.
10. Globalization and Firm Competitiveness in the Middle East and North Africa Region. Ed by S. Fawzy. World Bank Publications, 2002. 278 p.
11. Krasnokutskaya N., Kruhlova O., Kozub V., Martišková P. Transparency of the enterprise: from theory to practice of evaluation (on the example of retail networks). *Economic Annals-XXI*. 2019. Vol. 175(1-2). P. 58-62.
12. Rezaee Z. Corporate Governance and Ethics. John Wiley & Sons, 2008. 464 p.
13. Solomon J., Solomon A. Corporate Governance and Accountability. John Wiley & Sons Ltd, 2004. 303 p.
14. Verhezen P., Morse P.V. Fear, Regret and Transparency: Corporate Governance Embracing Disclosure and Integrity. World Bank-NACC Publication. 2010. October. P. 27-53.

Статтю отримано: 09.11.2019 / Рецензування 14.12.2019 / Прийнято до друку: 20.12.2019

Vasyl Tsaruk

Ph.D. (in Economics), Deputy Director of Educational Work
SS «Rivne College of National University of Bioresources
and Environmental Management of Ukraine»
Rivne, Ukraine
E-mail: vasil-caruk@ukr.net

**COMPARATIVE ANALYSIS OF UNDERSTANDING TRANSPARENCY
IN CORPORATE GOVERNANCE AND ACCOUNTING**

Abstract

Introduction. Improving the corporate governance system in modern conditions presupposes ensuring its transparency, which will contribute to increasing the effectiveness of decisions made both by the management of corporate structures and by external stakeholders. It is necessary to determine the components of this category to ensure a high level of corporate transparency, which will form further ways to improve it, in particular, by developing a system of accounting and analytical support for corporate governance.

Methods. The author uses dialectical and systematic approaches to study the features and differences of corporate governance and accounting systems; abstract and logical method – for theoretical generalizations and substantiation of ways of improving accounting for corporate needs of enterprises.

Results. The absence of a common understanding of the concept of corporate transparency has been determined. Three main options for understanding the importance of transparency in corporate governance and accounting have been identified. The features of understanding of transparency in corporate governance in the context of the stakeholder approach have been revealed. The features of ensuring corporate transparency in the context of the existence of the problem of economic security and confidentiality of information have been highlighted. Information transparency in the corporate structure is defined as a system of relationships and interactions between its stakeholders, which is that the entities generating and disseminating information provide all other interested parties with the necessary information for the management decisions and their further implementation in the necessary form.

Discussion. Research prospects consist in certain components of the concept of transparency in corporate governance, used by researchers to substantiate its essence (openness, understandability, quality).

Keywords: corporate governance, transparency, accounting principles, quality characteristics of useful financial information.

References

1. Andreychenko, N.V. (2006). *Povysheniye transparentnosti rossiyskikh korporatsiy kak usloviye soglasovaniya ekonomicheskikh interesov razlichnykh kategoriy aktsionerov*. Doctor's thesis. Rostov-na-Donu.
2. Bohutska, L. (2017). Realizatsiya pryntsyypiv transparentnosti subyektamy hospodaryuvannya [Implementation of the principles of transparency by business entities]. *Visnyk Ternopil'skoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu* [Bulletin of the Ternopil National Economic University], 4, 149-158.
3. Bryukhanov, D.Yu. (2005). *Metody otsenki informatsionnoy prozrachnosti korporativnogo upravleniya (investitsionnyy aspekt)*. Candidate's thesis. Yaroslavl.
4. Kovalev, V.V. (2007). *Finansovyy menedzhment; teoriya i praktika* [Financial Management: Theory and Practice]. Moscow, Russia : Prospekt.
5. Makarovych, V.K., & Vyhivska, I.M. (2016). Transparentnist finansovoi zvitnosti v umovakh zastosuvannya MSFZ [Transparency of financial statements in the context of IFRS]. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho universytetu* [Uzhgorod University Scientific Bulletin], 2, 326-330.
6. Pedko, A.B. (2008). *Vlasnist, kontrol i konflikt interesiv v aktsionernykh tovarystvakh* [Ownership, control and conflict of interest in joint stock companies]. Kyiv, Ukraine : Kyievo-Mohylyanska akademiya.
7. Kharlamova, O.V. (2015). *Finansova zvitnist za mizhnarodnyimi standartamy: metodolohiya formuvannya ta praktyka implementatsiyi v Ukraini* [Financial Reporting by International Standards: Formation Methodology and Implementation Practices in Ukraine]. Kharkiv, Ukraine : Lider.
8. Arcot, S.R., & Bruno V.G. (2009). Silence is not golden: Corporate governance standards, transparency, and performance, working paper. London: Financial Markets Group.
9. Fung, B. (2014). The Demand and Need for Transparency and Disclosure in Corporate Governance. *Universal Journal of Management*, 2, 72-80.
10. Fawzy, S. (Ed.) (2002). *Globalization and Firm Competitiveness in the Middle East and North Africa Region*. Washington: World Bank Publications.
11. Krasnokutskaya, N. Kruhlova, O. Kozub, V., & Martišková P. (2019). Transparency of the enterprise: from theory to practice of evaluation (on the example of retail networks). *Economic Annals-XXI*, 175, 58-62.
12. Rezaee, Z. (2008). *Corporate Governance and Ethics*. Hoboken : John Wiley & Sons.
13. Solomon, J., & Solomon, A. (2004). *Corporate Governance and Accountability*. Hoboken : John Wiley & Sons Ltd.
14. Verhezen, P., & Morse P. (2010). *Fear, Regret and Transparency: Corporate Governance Embracing Disclosure and Integrity*. Washington : World Bank-NACC Publication.

Received: 11.09.2019 / Review 12.14.2019 / Accepted 12.20.2019

